

KIERUNKI ROZWOJU GOSPODARCZEGO WOJ. BIELSKIEGO

Michał Krzyśko - wicewojewoda bielski

Ogólna charakterystyka województwa

Województwo bielskie zajmuje obszar 3700 km², tj. 1,2% powierzchni kraju. Lasy stanowią 37% ogólnej powierzchni, użytki rolne 53%, a 10% - grunty i nieużytki. Gleby województwa należą do słabszych w kraju. Występują głównie gleby brunatne kwaśne i biellicowe, rędziny brunatne oraz mady piaszczyste lekkie, średnie i ciężkie. Przeważają gleby klasy IV i V. Dwie trzecie powierzchni województwa to tereny górzyste lub podgórskie. Klimat - od stosunkowo łagodnego na północy województwa do typowo górskiego, ostrego z dużymi wahaniami temperatur na południu. Średnie wieloletnie temperatury wahają się od 5,1 do 7,8°C, przy czym amplitudy w krótkich okresach dochodzą do 20°C. W terenach górskich występują wczesne jesienne przymrozki, a przymrozki wiosenne trwają nawet do końca maja. Ilość opadów waha się od 850 mm w rejonie Oświęcimia do 1400 mm w rejonie Skoczowa i Wisły. Swoisty mikroklimat utrzymuje się wokół dużych zbiorników wodnych - nad zalewem żywieckim i goczańskim.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego województwo bielskie w końcu 1980 r. liczyło 829 872 osób, w tym 402 440 mężczyzn i 427 432 kobiet. Gospodarka uspołeczniona zatrudniała w tym czasie 287 597 osób. Z ogólnej liczby ludności województwa 399,3 tys. osób mieszka w miastach, w tym 163,7 tys. w Bielsku Białej. Na wsi żyje 430,6 tys. mieszkańców. Na 1 km² przypada 224 osób, czyli dwukrotnie więcej niż wynosi średnia krajowa. Powoduje to, że ilość użytków rolnych, jaka przypada na 1 mieszkańca wynosi zaledwie 0,2 ha. Poza stałymi mieszkańcami na terenie województwa znajduje się wiele osób codziennie dojeżdżających do pracy spoza regionu oraz turystów.

Położenie województwa bielskiego na południu kraju, zróżnicowane warunki środowiska, bezpośrednie sąsiedztwo z CSRS oraz okręgami przemysłowymi woj. katowickiego, to czynniki rzutujące na jego dotychczasowy stan zagospodarowania przestrzennego. Na tle tych warunków oraz stanu zainwestowania wyodrębniają się 3 wykształcone strefy funkcjonalne: a) przemysłowa, b) rolna, c) rekreacyjna. Strefy te, ułożone w pasmach równoleżnikowych, charakteryzują się nasyceniem potencjału produkcyjnego i demograficznego w paśmie środkowym, stosunkowo dobrymi glebami dla

upraw rolnych w paśmie północnym oraz bogatą rzeźbą terenu i szatą leśną w paśmie południowym.

W zakresie zasobów naturalnych za ważne dla rozwoju gospodarki województwa należy uznać zasoby wodne i warunki klimatyczne w paśmie terenów górskich oraz złoża węgla kamiennego występujące w paśmie północnym.

Kierunki rozwoju gospodarczego wiodących funkcji gospodarczych woj. bielskiego

F u n k c j a p r z e m y s ł o w a

Decydującą rolę w strukturze funkcjonalnej województwa odgrywa produkcja przemysłowa. Podstawę jej rozwoju stanowią ośrodki przemysłowe oraz przebieg głównych pasm infrastruktury technicznej w kierunku Cieszyn - Skoczów - Bielsko - Kęty - Andrychów - Wadowice, z odgałęzzeniami w kierunku północnym do Oświęcimia i Chełmka, a w kierunku południowym do Żywca. Funkcja ta wyspecjalizowana jest w:

- przemyśle elektromaszynowym (środki transportu samochodowego, maszyny i aparaty elektryczne, maszyny włókiennicze),
- w przemyśle lekkim (przemysł włókienniczy, wyroby skórzano-obuwnicze i filcowe),
- w przemyśle chemicznym.

W procesach gospodarczego rozwoju województwa przemysł nadal będzie odgrywał główną rolę, przy czym jego rozwój będzie następował głównie poprzez modernizację i specjalizację produkcji.

Terytorialną ekspansję przemysłu ograniczają w województwie bielskim między innymi:

- strefy ochrony ujęć wodnych,
- obszary chronionego krajobrazu,
- obszary wysokich wartości dla produkcji rolnej,
- obsługa komunikacyjna,
- dotychczasowy stan zainwestowania i rozmieszczenia infrastruktury technicznej,
- rozmieszczenie zasobów siły roboczej itp.

Uwzględniając powyższe warunki, generalne zasady rozmieszczenia przemysłu zmierzają do koncentracji przestrzennej w sposób umożliwiający optymalne wykorzystanie warunków technicznych oraz cech środowiska naturalnego. Celem tej strategii jest ograniczenie nadmiernego ruchu związanego z dojazdami do pracy, równomierna aktywizacja ośrodków strefy węzłowej oraz zabezpieczenie miejsc pracy głównie w strefie rekreacyjnej.

F u n k c j a r o l n a

Potrzeby konsumpcyjne społeczeństwa z jednej strony, a warunki glebowo-klimatyczne, tradycje i przyzwyczajenia rolników z drugiej, określają kierunki i możliwości rozwoju produkcji rolnej w województwie bielskim. O aktualnym stanie rolnictwa województwa decyduje w zasadzie sektor indywidualny, we władaniu którego znajduje się 90% użytków rolnych. Indywidualne rolnictwo cechuje duże rozdrobnienie - średnio na 1 gospodarstwo przypada 1,9 ha obszaru ogółem. Blisko 60% gospodarstw znajduje się w grupie obszarowej od 0,51 do 2,00 ha.

Znaczne rozdrobnienie i niezwykle duża szachownica pól nie sprzyjają procesom mechanizacji i modernizacji rolnictwa. Na niższą towarowość produkcji rolnej w sektorze indywidualnym ma również wpływ wysoki stopień samozaopatrzenia gospodarstw. Wystarczy wspomnieć, że do skupu uspołecznionego trafia tylko 30% wyprodukowanego mleka, ok. 5% zboża i ok. 2% ziemniaków.

Również niekorzystnym zjawiskiem charakteryzującym rolnictwo w województwie bielskim jest bardzo duży odsetek (ponad 90%) chłopo-robotników wśród posiadaczy gospodarstw rolnych. Powoduje to spadek zainteresowania rolnictwem i wiąże się z wycofywaniem gospodarstw z produkcji towarowej. Finansowa atrakcyjność pracy pozarolniczej, a także jej wartość prestiżowa sprawiają, że duża część rodzin dwuzawodowych wiąże się coraz trwalej z tym właśnie źródłem dochodów. W miarę jak udział dochodów pozarolniczych w budżecie rodziny rośnie (m.in. dzięki wzrostowi kwalifikacji i wydłużeniu stażu pracy), słabnie zainteresowanie gospodarstwem jako źródłem przychodów pieniężnych. Kierując się względami konsumpcyjnymi i możliwościami zatrudnienia pozostałej w gospodarstwie siły roboczej, rodzina dwuzawodowa kształtuje rozmiary i strukturę produkcji stosownie do własnych potrzeb aprowizacyjnych. Na ogół nie jest ona zainteresowana zwiększeniem produkcji towarowej. Wymagałoby to bowiem zwiększenia nakładów zarówno pracy żywej, jak uprzedmiotowionej, a to do niedawna, ze względu na relacje cenowe, było nie dość opłacalne.

Równocześnie w strukturze produkcji obserwuje się zmiany polegające na eliminacji upraw pracochłonnych, wzroście areału zbóż i przesuwaniu akcentów na produkcję zwierzęcą. Wiąże się to z powszechnym zatrudnieniem mężczyzn poza rolnictwem, przy znacznie mniejszym zatrudnieniu kobiet. Obsługa inwentarza tradycyjnie była domeną tych ostatnich, łatwiej ją też pogodzić z prowadzeniem gospodarstwa domowego niż z pracami polowymi.

Pod względem obsady inwentarza na 100 ha użytków rolnych województwo bielskie zajmuje wysokie lokaty: w zakresie pogłowa bydła - 5 miejsce w kraju (80,8 szt./100 ha uż.rol.), krów - 3 miejsce (45,6 szt.) i owiec - 2 miejsce (45,1 szt.). Niższa natomiast od średniej krajowej jest obsada trzody chlewnej (90 szt./100 ha uż.rol.).

W woj. bielskim wyłącznie z rolnictwa utrzymuje się 4,2% ludności wiejskiej w 7041 gospodarstwach. Ludności, której głównym źródłem utrzymania jest gospodarstwo rolne jest blisko 11,8% w 12 400 gospodarstwach. Ludności rolniczej czynnej zawodowo mamy w województwie 10,6%.

Zróżnicowane warunki naturalne stworzyły podstawę do wydzielenia 3 podstawowych rejonów produkcji rolnej:

I rejon - nizinny - o najkorzystniejszych warunkach glebowych dla rozwoju intensywnej produkcji roślinnej (pszenica, jęczmień, buraki cukrowe, ziemniaki), z hodowlą trzody chlewnej, a w dalszej kolejności bydła oraz stawową hodowlą ryb,

II rejon - podgórski - o dobrych warunkach do produkcji zwierzęcej, a przede wszystkim bydła mlecznego i rzeźnego oraz rozwoju upraw zbożowych, roślin pastewnych, warzywnictwa i sadownictwa,

III rejon - górski - o najsłabszych glebach, preferowany do hodowli bydła i owiec, upraw roślin pastewnych, owsa i ziemniaków.

Powyższe rejony z uwagi na istniejące w nich warunki agroekologiczne (bonitacja gleb, konfiguracja terenu, stosunki wodne i klimat) stwarzają możliwości intensyfikowania tylko wybranych działów produkcji rolnej. Kierunki rozwoju i wzrostu produkcji rolnej w woj. bielskim zgodne są więc zarówno z ogólnymi tendencjami krajowymi, jak i potencjalnymi możliwościami i specyfiką rolnictwa na tym obszarze.

Za podstawowe przesłanki rozwojowe uznaje się:

- konieczność zwiększenia udziału lub pełne pokrycie potrzeb na artykuły pochodzenia rolniczego, przy uwzględnieniu wzrostu liczby mieszkańców i ich dochodów oraz zmian w strukturze spożycia,

- maksymalne wykorzystanie potencjału produkcyjnego przez pogłębienie specjalizacji, racjonalne gospodarowanie ziemią, doskonalenie form organizacji produkcji.

Wiodącym kierunkiem specjalizacji rolnictwa w woj. bielskim powinna być produkcja mleka konsumpcyjnego z przeznaczeniem na zaopatrzenie ludności, mięsa, owoców oraz warzyw gruntowych i "przyspieszonych". W związku z powyższym przemiany w produkcji rolniczej winny zmierzać do:

- dalszego rozwoju hodowli zwierząt, a szczególnie bydła mlecznego, trzody chlewnej i owiec oraz stawowej hodowli ryb,

- rozwoju bazy paszowej będącej warunkiem osiągnięcia zamierzonego wzrostu produkcji zwierzęcej,

- rozwoju sadownictwa i warzywnictwa.

Przedstawione elementy polityki agrarnej znalazły odbicie w planie zagospodarowania przestrzennego i w programie rozwoju gospodarki żywnościowej w woj. bielskim w latach 1976-1990. Zmieniające się warunki produkcji, szczególnie poziom dostaw środków produkcji i poziom cen, czynią planowanie produkcji rolnej niezmier-

nie trudnym. Załamanie wielu zadań planowych rolnictwa nastąpiło z powodu wymienionych czynników już w 1979 r. i pogłębia się do chwili obecnej. Mimo to woj. bielskie w porównaniu z innymi osiąga niezłe wyniki, zwłaszcza w produkcji towarowej. Według analizy Ministerstwa Rolnictwa produkcja towarowa netto w jednostkach zbożowych na 1 ha przeliczeniowy użytków rolnych w roku gospodarczym 1979/80 wzrosła w porównaniu ze średnią z poprzedniej pięcioletki o 23,6%, co daje 1 miejsce w kraju.

Głównym zadaniem rolnictwa w woj. bielskim na najbliższy okres jest odbudowa stada zwierząt gospodarskich i stopniowy wzrost produkcji towarowej. Mimo decyzji rządowych w zakresie cen skupu zapewniających opłacalność wszystkich kierunków produkcji rolnej, zadanie to będzie trudne do wykonania wobec dalszego braku podstawowych środków produkcji. Na podstawie zbieranych systematycznie informacji i analizy czerwcowego spisu pogłowia zwierząt można prognozować, że odbudowa pogłowia zwierząt gospodarskich w województwie nastąpi już w najbliższym czasie. Porównując tegoroczny stan pogłowia ze stanem zwierząt w analogicznym okresie ubiegłego roku stwierdza się wzrost pogłowia owiec o 2,9%, spadek pogłowia bydła o 3,9%, krów o 3,8% oraz trzody chlewnej o 14,6% i loch na chów o 6%.

Przewidując jednak dalsze uwarunkowania produkcji rolnej i jej tendencje w okresie sporządzania planu społeczno-gospodarczego, założenia planowe w pogłowiu zwierząt na rok 1981 dla gospodarki całkowitej zostały wykonane: z tego bydło ogółem w 100,8%, krowy - 99,9%, trzoda chlewna - 107,3%, lochy 110,1%, owce 102,2%.

Wspomnianą tendencję do wzrostu pogłowia zwierząt warunkują takie czynniki jak: wskaźnik rozprowadzania zwierząt hodowlanych, który za 6 miesięcy 1981 r. wynosił: jałówki - 131,5%, cielęta - 106,6%, loszki - 138,6%, knury - 105,0%, a także wskaźniki krycia loch na punktach kopulacyjnych, niższy skup cieląt rzeźnych o 44,6%, mniejsza podaż w skupie żywca, loch i krów. Gorzej przebiegała realizacja planu skupu produktów zwierzęcych. Wskaźniki wykonania planu przedstawiały się następująco: zwierzęta rzeźne ogółem - 52,5%, w tym trzoda - 43,3%, bydło - 45,7%, mleko - 48,6%.

Bez względu na wielkość produkcji towarowej utrzymywane będą w województwie uprzednio wymienione kierunki rozwoju rolnictwa.

Działania stymulujące rozwój rolnictwa zmierzać będą w kierunku zabezpieczenia możliwie najlepszych warunków do produkcji rolnej. Do nich zaliczyć należy między innymi:

- egzekwowanie od przemysłu planowanych dostaw środków do produkcji rolnej. Dzięki temu plan nawożenia mineralnego na rok gospodarczy 1980/81 wykonano w 102,6% przy dynamice 102,8%, otrzymano też wynikające z potrzeb kontraktacji i pomocy hodowlanej pełne ilości pasz treściwych, dostarczone zostały również w odpowiedniej proporcji do planu rocznego ciągniki i maszyny rolnicze,

- właściwa gospodarka ziemią poprzez: ochronę jej zasobów przed zajmowaniem na cele nierolnicze, przekazywanie gruntów PFZ gospodarstwom gwarantującym najlepsze ich zagospodarowanie bez względu na sektor, który reprezentują, prowadzenie scaleń i wymiany gruntów na wniosek zainteresowanych gospodarstw, prowadzenie melioracji użytków rolnych, rekultywację gruntów ornych, hal górskich, użytków zielonych i modernizację dróg dojazdowych, oraz pełne zagospodarowanie ziemi,

- budownictwo stawowe uruchamiające wciąż dużą rezerwę produkcji żywności. Ogółem na terenie woj. bielskiego znajduje się 5106 ha stawów rybnych z czego prac modernizacyjnych wymaga 3 tys. ha,

- zaopatrzenie wsi w wodę, które według stanu na dzień 31 XII 1980 r. na terenie wsi bielskiej wyrażone w liczbie budynków korzystających ze zmechanizowanego poboru wody przedstawia się następująco:

1 - budynki podłączone w systemie zbiorowym do wodociągów Woj. Zakładu Usług Wodnych - 6106 szt.

2 - budynki podłączone w systemie zbiorowym do wodociągów pozostających w eksploatacji spółek wodociągowych - 1347 szt.

3 - budynki podłączone do wodociągów WPWK - 5000 szt.

Niezależnie od powyższego w systemie zagrodowym ludność wielu wsi wybudowała wiele wodociągów zagrodowych pojedynczych i grupowych. Orientacyjnie ocenia się, że zmechanizowany pobór wody na terenie wsi woj. bielskiego obejmuje około 40% ogółu gospodarstw,

- rozwój usług dla wsi i rolnictwa, który w 1985 r. powinien doprowadzić do następującego stopnia mechanizacji: orka i podorywki - 60%, wysiew wapna - 100%, zbiór traw - 85%, zbiór zbóż i rzepaku - 70%, zabiegi ochrony roślin - 90%, roztrząsanie obornika - 90%.

F u n k c j a r e k r e a c y j n a

Walory krajobrazowe i klimatyczne spowodowały, że prawie 2/3 obszaru województwa zakwalifikowano do I i II kategorii turystycznej. Rozwój funkcji turystyczno-wypoczynkowej powinien zmierzać do kompleksowego zagospodarowania następujących rejonów:

a) Wisły, Szczyrku, Brennej - głównie dla turystyki, sportów zimowych oraz budownictwa wczasowego,

b) Rajczy, Milówki, Ujsoł - dla rozwoju budownictwa wczasowego, turystyki i sportów zimowych,

c) Jeleśni, Koszarawy, Korbielowa - dla turystyki i koncentracji miejsc wypoczynku,

d) w otoczeniu zbiorników w Tresnej i Międzybrodziu - dla organizacji wypoczynku w kontakcie z przyrodą.

Dla celów uzdrowiskowo-sanatoryjnych, oprócz istniejących uzdrowisk w Ustroiniu, przewiduje się wyznaczyć rejon Rycerki Górnej i Soli oraz rejon Zawoi ze względu na warunki klimatyczne i źródła solankowe.

Oprócz kompleksów zagospodarowania turystycznego wiele miejscowości posiadających walory krajoznawcze i przyrodnicze może spełniać funkcje wsi letniskowych.

Poza wyznaczeniem rejonów koncentracji urządzeń turystycznych mających znaczenie ogólnokrajowe, wytypowane są obszary dla rozwoju wypoczynku świątecznego. Obszary te znajdują się w sąsiedztwie koncentracji miejsc pracy i zamieszkania na terenach podgórskich i wzdłuż Wisły, Soły i Skawy. Rozwijanie funkcji rekreacyjnej stwarza potrzebę i konieczność zapewnienia odpowiedniej ochrony istniejących wartości przyrodniczych tych obszarów i podejmowania kroków zmierzających do ograniczenia ujemnych skutków działalności gospodarczej i rozwoju cywilizacyjnego w środowisku przyrodniczym.

Do podstawowych kierunków ochrony przyrody na terenie woj. bielskiego należy:

- ochrona obszaru Babiogórskiego Parku Narodowego (o pow. 1727 ha),
- ochrona mniejszych obszarów takich jak: rezerwaty przyrody, 19 obiektów, o łącznej powierzchni 962 ha. Są to głównie rezerwaty leśne,
- ochrona pojedynczych okazów lub ich skupień - pomników przyrody, których liczba wynosi 282.
- ochrona gatunkowa określonych roślin i zwierząt.

Formą ochrony, która w szczególny sposób wiąże się z szeroko rozumianą działalnością przestrzenno-gospodarczą jest tworzenie parków krajobrazowych i obszarów krajobrazu chronionego. Według koncepcji przyjętej w planie zagospodarowania przestrzennego województwa przewiduje się utworzyć w pierwszej kolejności 3 parki krajobrazowe obejmujące tereny leśne i nieleśne wzniesień górskich i dolin Beskidu Żywieckiego, Beskidu Śląskiego i Beskidu Małego. W dalszej kolejności rozważane jest utworzenie parku krajobrazowego na terenie Beskidu Makowskiego i parku krajobrazowego w rejonie Wiślicy. Do tej pory opracowana została dokumentacja przyrodniczo-opisowa niezbędna do utworzenia Żywieckiego Parku Krajobrazowego. Według niej Żywiecki Park Krajobrazowy obejmuje obszary górskie przyległe do granicy Państwa od miejscowości Zwardoń po Korbielów o powierzchni 29 764 ha*.

Odpowiednie miejsce w całości działalności gospodarczej na terenie województwa winna zajmować także ochrona parków zabytkowych przydworskich i przyzamkowych. Na terenie województwa znajdują się 92 tego rodzaju parki. Od 1976 r. trwa ich kompleksowa inwentaryzacja, co pozwoli na uzyskanie pełnej informacji o stanie parków i określenie kierunków i sposobów ich rewaloryzacji i zagospodarowania.

*Powołany uchwałą WRN w Bielsku 13.03.1986 r.

Zakończenie

Przedstawione w zarysie kierunki rozwoju gospodarczego woj. bielskiego zgodne są z potrzebą chwili i rządowym programem wyjścia z kryzysu społeczno-gospodarczego. Bardzo ważnym czynnikiem w realizacji stawianych zadań jest społeczeństwo województwa. Wykazuje ono od lat duże zaangażowanie w budowie lepszego jutra dla swych rodzin i regionu. Zaangażowanie to wsparte jest doświadczeniem prężnej kadry naukowo-technicznej stojącej na czele wszelkich istotnych procesów społeczno-gospodarczych w tym województwie.

M. Кшисько

НАПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ВОЕВОДСТВА БЕЛЬСКО

Резюме

Географическое положение, дифференцированные условия природной среды, соседство промышленных округов, являются факторами воздействующими на существующее состояние пространственного освоения территории воеводства Бельско. На ней образовались три простирающиеся вдоль параллель функциональные зоны: промышленная, земледельческая и рекреационная.

Промышленная функция представлена электромашиностроительной, легкой и химической промышленностью. Размещение промышленности показывает стремление к пространственной концентрации способом, который позволяет оптимально использовать технические условия и особенности природной среды, при возможно равномерном насыщении рабочей силой по отношению к ее ресурсам и размещению.

Земледельческая функция обусловлена преобладанием единоличных крестьянских хозяйств, во владении которых находится 90% сельскохозяйственных угодий. Одновременно около 60% хозяйств находится в пространственной группе 0,51-2,0 га. К основным условиям развития сельского хозяйства принадлежат:

- необходимость значительного повышения участия в обеспечении потребностей в сельскохозяйственных продуктах, с учетом роста числа жителей и их доходов, а также изменений в структуре потребления,

- максимальное использование производственного потенциала путем более тесной специализации, рационального использования земель и улучшения форм организации производства.

Рекреационная функция связана с благоприятными климатическими и ландшафтными условиями. Необходимо комплексное освоение дальнейших туристических районов. Реализация этой функции связана с необходимостью обеспечения соответствующей охраны существующих природных ресурсов.

M. Krzyśko

ECONOMIC DEVELOPMENT TRENDS OF THE BIELSKO DISTRICT

S u m m a r y

Geographic situation, differentiated natural environment conditions, vicinity of industrial centres constitute factors, which affected the hisherto state of the spatial management of the Bielsko district territory. Three functional zones stretching along parallels, viz.: industrial, agricultural and recreational zones, have been developed in it.

The industrial function is represented by electric machinery, light and chemical industry. The layout of industry tends at a spatial concentration in the way allowing optimum utilization of technical conditions and natural environment features, at a possibly uniform saturation with labour in relation to its resources and distribution.

In the agricultural function the private peasant farms predominate while occupying 90% of agricultural lands. At the same time about 60% of farm belong to the spatial (size) group of 0.5-2.0 ha. As the basic criteria of the agriculture development the following have been assumed:

- necessity of a considerable increase of the share in covering the demand for agricultural products with regard to the growth of inhabitants and their incomes and of changes in the consumption structure,
- maximum utilization of the production potential by deepening of specialization, rational utilization of agricultural lands and improvement of the production organization forms.

The recreational function is connected with favourable climate and landscape values. Necessary is a complex management of further touristic regions. Realization of this function requires a reliable protection of existing natural landscape values.